دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
مرکز تحقیقات سوءمصرف و وابستگی مواد

روشهای مددکاری اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد

مؤلفان:

دکتر غنچه راهب، دکتر مصطفی اقلیما

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
روشهای مددکاری اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد
مؤلفان دکتر غنچه راهب - دکتر مصطفی اقلیما

The Methods of social work In Prevention and treatment of Addiction

By: Ghoncheh Raheb Ph.D
Mostafa Eghlima Ph.D

اعتیاد به موادمخدر همواره سلامت فردی و اجتماعی را با خطر روبرو نموده وعزت ، کرامت و آزادی انسانی را پایمال کرده است. اعتیادمعلولی از عوامل چندگانه فردی و اجتماعی است و منجر به بروز مشکلات فردی و اجتماعی می گردد.

در این کتاب برای کار با مشکل اعتیاد و فرد معتاد،با توجه به روشهای مددکاری فردی، گروهی و جامعه ای ، مسئله اعتیاد به مواد مخدر در سه سطح فرد ، خانواده و جامعه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است و در راستای حل مشکل اعتیاد در هریک از روشهای کار مددکاری اجتماعی، نظریه ها و مهارتهای خاصی ذکر گردیده است و درتحلیل عملکرد مددکاران اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد به موارد ذیل پرداخته شده است.

۱- مددکاری اجتماعی درحیطه کاردرمانی با فرد معتاد ، با بهره گیری از روشهای ارزیابی فرد و به کارگیری نظریه های روانی – اجتماعی، کارکردی،تکلیف گرایی، توانمندسازی ، حل مساله، آموزش مهارتهای اجتماعی و مهارتهای زندگی به کمک به فرد معتاد می پردازد.

۲- مددکاری اجتماعی در حیطه کار درمانی با خانواده فرد معتاد ،درمانهای زناشویی (یک سویه و زوج درمانی) را به کار می‌گیرد و همچنین از روش درمان چند وجهی استفاده می نماید.

۳- مددکاری اجتماعی در حیطه انجام کارهای گروهی در راستای پیشگیری ، درمان و بازتوانی فرد معتاد از روشهای کار گروهی با رویکردهای توسعه ، کنش متقابل، تکلیف گرایی و درمانی استفاده می نماید.

۴- مددکاری جامعه ای در حیطه پیشگیری و درمان اجتماعی مشکل اعتیاد از روشهای شناخت مسئله اجتماعی استفاده می نماید و در راستای درمانگری اجتماعی از روشهای برنامه ریزی اجتماعی ، توسعه محلی و اقدام اجتماعی بهره می گیرد .

انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

شابک: ۵-۵۰-۸۸۶۳-۹۶۴-۹۷۸
قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحیم

روش‌های مددکاری اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد

مؤلفان:

دکتر غنچه راهب

استادیار دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

دکتر مصطفی اقلیما

استادیار دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

سرشناسه: راهب ،غنچه
عنوان ونام پدیدآور:روشهای مددکاری اجتماعی درپیشگیری ودرمان اعتیاد/مولفان غنچه راهب،مصطفی اقلیما
مشخصات نشر: تهران:دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی،.۱۳۸۹
مشخصات ظاهری: ۲۲۶ص،
شابک: ۴۵۰۰۰ریال:۵-۵۰-۸۸۶۳-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: اعتیاد--جنبه های اجتماعی
موضوع: اعتیاد--درمان
موضوع: معتادان--روابط خانوادگی
موضوع: مددکاری اجتماعی
شناسه افزوده: اقلیما،مصطفی،۱۳۲۷-
شناسه افزوده: دانشگاه علوم بهزیستی وتوانبخشی
رده بندی کنگره: HV ۵۸۰/۱ ۱۳۸۹ ۹ر۲۳ر/
رده بندی دیویی: ۳۶۲/۲۹۳
شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۴۲۷۷۱

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نام کتاب: روش‌های مددکاری اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد

مؤلفان: *دکتر غنچه راهب ـ دکتر مصطفی اقلیما*

ویراستار: *دکتر رضا سیدنور*

صفحه‌آرا: *م. پردل*

شابک: ۵-۵۰-۸۸۶۳-۹۶۴-۹۷۸

شمارگان: *۱۰۰۰ جلد*

قیمت: [redacted]

نوبت چاپ: *اول ۱۳۸۹ دوم ۱۳۹۰*

چاپ: کاریسا

ناشر: *انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی*

نشانی: *اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکیار، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی*

تلفکس: *۲۲۱۸۰۰۸۱*

همه‌ی حقوق برای ناشر محفوظ است.

تقدیم به دوگوهر گرانبهای زندگیم :

پدرم و مادرم

فهرست مطالب

عنوان **شماره صفحه**

سخن آغازین ۸

بخش اول : تاریخچه اعتیاد و مفاهیم آن ۹
پیشگفتار ۱۰
فصل اول : اعتیاد به مواد از دیروز تا امروز ۱۱
– اعتیاد در جهان و تمدنهای قدیم ۱۲
– اعتیاد به مواد مخدر در ایران ۱۷
– سیر مبارزه با مواد مخدر در ایران ۲۱
– چکیده ای از و ضعیت کنونی سوئ مصرف مواد در ایران و جهان ۲٤
فصل دوم : کلیاتی در مورد اعتیاد و مواد مخدر ۳۳
– مفاهیم و تعاریف اعتیاد به مواد مخدر ۳٤
۱– اعتیاد ۳٤
۲– معتاد ۳۵
۳– سوئ مصرف مواد ۳۵
٤– مواد ۳٦
۵– اعتیاد به مواد ۳٦
٦– مسمومیت با مواد ۳٦
۷–وابستگی روانی ۳٦
۸–وابستگی زیستی ۳۷
۹– تحمل ۳۷
۱۰– عادت ۳۷
– اثرات اعتیاد به مواد ۳۸
– انواع مواد اعتیاد آور ٤۰
۱– تریاک ٤۰
۲– خشخاش ٤۰
۳– مرفین ٤۱
٤– هروئین ٤۱
۵– متادون ٤۳
٦– آمفتامین ها ٤٤
۷– باربیتوراتها ٤٤
۸– کوکائین ٤٤
۹– اکستازی ٤٦
اثرات بالینی استفاده از مواد مخدر ٤۷
– شیوه های استفاده از موادمخدر ۵۰
۱– خوردن مواد ۵۱
۲– کشیدن مواد ۵۲
۳– تزریق مواد ۵۲

٤- تنقیه کردن مواد ٥٢
- عوامل موثر در اعتیاد به مواد مخدر ٥٣
الف) عوامل فردی اعتیاد ٥٤
١- موقعیت سنی فرد ٥٤
٢- ژنتیک ٥٥
٣- صفات شخصیتی ٥٥
٤- اختلالات روانی ٥٥
٥- موقعیت مخاطره آمیز فردی ٥٥
٦- نگرش مثبت به مواد و تاثیر آن بر فرد ٥٦
ب) عوامل خانوادگی و اعتیاد ٥٦
ج) عوامل آموزشی و اعتیاد ٦٤
د) عوامل ارتباطی و اعتیاد ٦٨
ه) رسانه های گروهی و اعتیاد ٦٩
و) اوقات فراغت و اعتیاد ٧١
ی) عوامل اجتماعی - اقتصادی و اعتیاد ٧٢
ح) عوامل سیاسی و اعتیاد ٧٤
ط) عوامل جغرافیایی و اعتیاد ٧٤

بخش دوم : مددکاری اجتماعی و بازتوانی فرد معتاد ٧٥
پیشگفتار ٧٦
فصل اول: حرفه مددکاری اجتماعی در کار با مشکل اعتیاد ٧٧
- مقدمه ٧٨
- هدفهای حرفه مددکاری اجتماعی در کار با پدیده اعتیاد و فرد معتاد ٧٨
- اصول و ارزشهای خاص در حرفه مددکاری اجتماعی ٨١
١- فردیت ٨١
٢- پذیرش ٨٢
٣- ایجاد رابطه حرفه ای ٨٣
٤- رازداری حرفه ای ٨٤
٥- اصل شرکت فرد در فعالیتها ٨٥
٦- اصل خود تصمیم گیری ٨٥
٧- خودشناسی مددکار ٨٥
٨- کنترل احساسات مددکار ٨٦
٩- احترام به احساسات مددجو ٨٦
١٠- عدم پیشداوری ٨٦
- روشهای مددکاری اجتماعی ٨٦
الف) مددکاری فردی ٨٧
ب) مددکاری گروهی ٨٧
١- نظریه توسعه ٨٨
٢- نظریه کنش متقابل ٨٨
٣- نظریه درمانی ٨٨
٤- نظریه متمرکز بروظیفه ٨٨
ج) مددکاری جامعه ای ٨٩

۱- توسعه محلی ۹۰
۲- برنامه ریزی اجتماعی ۹۱
۳- اقدام اجتماعی ۹۱
- چگونگی تعیین هدف مددکاری اجتماعی در کار با فرد معتاد ۹۳
- ابزارهای کار در مددکاری در کار با فرد معتاد ۹٤
۱- مصاحبه انگیزشی در کار با فرد معتاد ۹۵
- مهارتهای ارتباطی در زمان مصاحبه با فرد معتاد ۹۷
۲- نکات حائز اهمیت در مشاهده ۱۰۲
۳- بازدید از منزل ۱۰۳
٤- پرسشنامه ۱۰٤
- سنجش ، تشخیص ، درمان ۱۰۵
-ارزیابی از شخص مراجع ۱۰۵
- ابعاد چندگانه ارزیابی ۱۰۸
الف) ارزیابی از شخص معتاد ۱۰۸
ب) ارزیابی خانواده فرد معتاد ۱۱۰
ج) ارزیابی محیط اجتماعی فرد معتاد ۱۱۱
۱- نقشه محیطی ۱۱۲
۲- نمودارنژادی ۱۱۳
۳- ارزیابی از مشکل ۱۱٤
فصل دوم: فرآیندهای درمان فرد معتاد بر اساس نظریه های مددکاری فردی ۱۱۸
پیش گفتار ۱۱۸
الف) نظریه سیستمها در کار با فرد معتاد ۱۱۸
ب) نظریه کارکردی در مددکاری فردی با فرد معتاد ۱۲۰
ج) نظریه حل مساله در مددکاری فردی با فرد معتاد ۱۲۲
د) نظریه متمرکز بر وظیفه مددکاری فردی در کار با فرد معتاد ۱۲۷
ه) نظریه تغییر و اصلاح رفتار در کار با فرد معتاد ۱۳۲
۱- آموزش خویشتنداری رفتاری ۱۳٤
۲- آموزش آرام سازی ۱۳۵
۳- الگو سازی ۱۳٦
٤- قرارداد و مدیریت همایندی ۱۳۷
۵- حساسیت زدایی منظم ۱۳۷
٦- انزجار درمانی ۱۳۸
آموزش مهارتهای اجتماعی ۱۳۹
و) نظریه توانمند سازی در کار با فرد معتاد ۱٤۰
فصل سوم: مددکاری اجتماعی در کار با خانواده فرد معتاد ۱٤٦
- آسیب شناسی خانواده و فرد معتاد ۱٤٦
- مددکاری اجتماعی در فرآیند درمان خانوادگی معتاد ۱٤۹
- درمانهای زناشویی و خانوادگی ۱۵۱
۱- درمان زناشویی و خانوادگی برای افرادی که اعتیاد مزمن دارند ۱۵۱
۲- مداخلات خانوادگی و زناشویی با مشارکت فرد الکلیک در فرآیند درمان ۱۵۲
- درمان چند وجهی در کار با خانواده درگیر در مسئله اعتیاد ۱۵۳

فصل چهارم: مددکاری گروهی در کار بافرد معتاد ۱۵۸
– مقدمه ۱۵۸
– تغییر فرد معتاد در گروه بر اساس الگوی ترانس تئوریک (فرانظری) ۱۵۸
– مفاهیم مرتبط با گروه و کار مددکاری گروهی با افراد معتاد ۱۶۲
الف) تعاریف و نظریه های گروه ۱۶۲
ب) ویژگیهای گروه ۱۶۳
ج) مشخصه های گروه ۱۶٤
نظریه های پویایی گروه ۱۶۶
– مددکاری گروهی ۱۶۷
– هدفها در مددکاری گروهی ۱۶۷
– مددجو در مددکاری گروهی ۱۶۸
– مشکل در مددکاری گروهی ۱۶۸
– مراحل کار در مددکاری گروهی ۱۶۹
– نظریه های مددکاری گروهی در کار با معتادان ۱۶۹
۱– نظریه توسعه ۱۶۹
۲– نظریه کنش متقابل ۱۷۱
۳– نظریه متمرکز بر وظیفه ۱۷۱
٤– نظریه درمانی ۱۷۳
– اجتماع درمان مدار ۱۷۳
– گروههای داوطلب معتادان گمنام و الکلی های گمنام ۱۸۰
فصل پنجم: مددکاری جامعه ای در کار با پدیده اعتیاد و فرد معتاد ۱۸۹
– مددکاری جامعه ای ۱۹۰
– مددکاری جامعه ای و پیشگیری از اعتیاد ۱۹۱
مراحل تغییر در کار مددکاری جامعه ای ۱۹۲
الف) تحلیل شرایط ۱۹۳
ب) ارائه طرح مداخله و اجرائی نمودن طرح ۱۹۶
۱– برنامه ریزی اجتماعی ۱۹۷
۲– توسعه محلی ۲۰۰
۳– اقدام اجتماعی ۲۰۱
٤– توانمندسازی ۲۰۲
– مراحل انجام کار در مددکاری جامعه ای ۲۰٤
– برنامه و فعالیت های مددکاران در کار با جامعه ۲۰۶
– نقش مددکار در مددکاری جامعه ای ۲۰۹
فهرست منابع فارسی ۲۱۶
فهرست منابع لاتین ۲۲۱
واژه نامه ۲۲۲

سخن آغازین:

پویایی ، شکوفایی و بالندگی اجتماعی در عرصه‌ی پرورش انسان سالم تحقق می یابد واعتیاد عاملی است که همواره سلامت فردی و اجتماعی را با خطر روبرو ساخته است. مشکل اعتیاد ، فرد و جامعه را به رکود و انفعال می کشاند و عزت ، کرامت و آزادی انسانی را پایمال می نماید. زمینه های اعتیاد در بستر اجتماعی رشد می کند و عوامل چندگانه اجتماعی زیر بنای ابتلای انسانها را به وابستگی مخرب چندگانه روانی، زیستی و اجتماعی به مواد فراهم می اورد ، بنابراین به نظر می رسد برای پیشگیری ازاعتیاد و درمان و بازتوانی فرد معتاد ، نقش مددکاران اجتماعی همگام با سایر درمانگران لازم و ضروری است ، آنچه در مجموعه حاضر باعنوان مددکاری اجتماعی اعتیاد آمده است ، تالیفی است که با هدف ایجاد شناخت در مورد مشکل اعتیاد به مواد و فرد معتاد و نقش مددکاران اجتماعی در روشهای فردی، گروهی و جامعه ای در کار با این پدیده تهیه شده است.

گردآوری مجموعه حاضر بنابر سفارش مرکز تحقیقات سوء مصرف و وابستگی مواد در معاونت پژوهشی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی بوده است که با راهنمائی و مشاوره جناب آقای دکتر مصطفی اقلیما ، همکاری سرکار خانم مهری عباسی کمردی ، جناب آقای مجتبی کفشگروویرایش جناب آقای دکتر رضا سید نور تهیه و تنظیم گردیده است ، که ازاین بزرگواران کمال تشکر و قدردانی را دارم. امیدواریم تلاش جمعی ما در گردآوری این مجموعه برای خوانندگان مفید باشد.

غنچه راهب

بخش اول
تاریخچه اعتیاد و مفاهیم آن

پیشگفتار:

اعتیاد به مواد مخدر مشکلی است چند جانبه که در بررسی سبب شناسی و پویایی آن ابعاد زیستی ، روانی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مورد بررسی قرارمی گیرند. امروزه اعتیاد به مواد در جهان چنان گسترده است که میلیونها نفر را وابسته نموده و در وضعیت زیستی ، روانی و اجتماعی آنها مشکل ایجاد کرده است . مصرف بی رویه و روزافزون مواد در ایران نیز به عنوان یکی از بزرگترین مشکلات قرن حاضر در این کشور تلقی می گردد و زیانهای ناشی از آن در زمینه های خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی بسیار سنگین است، به همین دلیل پرداختن به مشکل اعتیاد و فرد معتاد به صورت علمی در جامعه، از ابعاد گوناگون امکان دستیابی به راههای موثر در حل این مشکل را هموار می سازد.

هدف از نگارش این مجموعه، ارائه راهکارهای درمان اجتماعی برای مددکاران اجتماعی در کار با پدیده اعتیاد و فرد معتاد است. مددکاران اجتماعی با شناخت در مورد واقعیتهای بومی جامعه ،به ارائه راهکارهای موثر همخوان با وضعیت بومی جامعه برای حل مشکل اعتیاد می پردازند به همین دلیل در بخشی از کتاب به ارائه گزارشی از وضعیت مصرف مواد مخدر و تاریخچه آن در ایران پرداخته شده است. ارائه راهکارهای درمانی و بازتوانی بدون توجه به علل استفاده از مواد مخدر و شناخت تاثیر استفاده از موادمخدر بر ابعاد گوناگون زندگی فردی ، اجتماعی و خانوادگی فرد امکان پذیر نیست، بنابراین در بخشی دیگری از این نوشتار به معرفی عوامل مؤثر در گرایش به سوء مصرف مواد و عوارض ناشی از آن پرداخته شده است و در بخش دیگر راهکارهای درمانهای فردی ، گروهی و جامعه ای مددکاری اجتماعی در کار با پدیده اعتیاد و فرد معتاد ارائه شده است.

امیدواریم مجموعه گردآوری شده ، توصیف و تحلیل موثری را درمورد اعتیاد به مواد و راهکارهای درمان روانی اجتماعی آن، پیش روی خوانندگان قرار دهد.